

AQRAR SAHƏDƏ İSTEHSALIN POTENSIALININ SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİNDƏ İNTENSİV İNKİŞAF İSTİQAMƏTİ

R.R.İbrahimova, Ş.K.Həsənova

Gəncə Dövlət Universiteti

Açar sözlər: *intensiv inkişaf, səmərəli aqrar struktur, müqayisəli üstünlüklər, regional ixtisaslaşma əlaqələri*

Aqrar sahə ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunda ən mühüm və prioritet sahələrindədir. Belə ki, aqrar sahə ölkə əhalisinin kənd təsərrüfatı məhsulları ilə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, işsizliyin və yoxsulluğun azaldılmasında, xüsusi ilə regionların sosial-iqtisadi inkişafı kimi mühüm əhəmiyyətli məsələlərin həllində çox böyük rol oynamaqla geniş iqtisadi potensiala malikdir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi intensiv inkişaf amillərindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Daha doğrusu, hazırki şəraitdə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas istiqamətini istehsalın intensivləşdirilməsi təşkil edir. Məlum həqiqətdir ki, intensiv inkişaf sahə vahidinə kapital qoyuluşlarının həcmnin yüksəldilməsi və mütərəqqi texnologiyalar tətbiqi hesabına əldə edilir. İntensiv inkişafa nail olunması son nəticədə kənd təsərrüfatında sahə vahidindən və hər baş mal-qaradan daha çox gəlir əldə edilməsinə imkan verir.

Bu gün, aqrar sahədə istehsalın potensialının səmərəli təşkilində intensiv inkişaf istiqaməti prioritetdir. Belə ki, aqrar sahədə intensiv inkişaf yeni texnika və texnologiyaların, elmi texniki tərəqinin ən son nailiyyətlərinin, innovasiyaların, idarəetmə metodlarının, menecment və marketinqin istehsala tətbiqi nəticəsində yüksək səviyyədə səmərəliliyin əldə edilməsi məqsədini daşıyır. Ancaq, bu istehsal üsulu özlüyündə o zaman yüksək səmərəli ola bilər ki, mükəmməl aqrar struktur, müqayisəli üstünlükdən səmərəli istifadə və regional ixtisaslaşma şəraitində intensiv inkişaf istiqaməti həyata keçirilsin. Belə vəziyyətdə məhsuldar qüvvələrdən həmçinin əmək ehtiyatlarından, təbii-iqtisadi resurslardan rəşional istifadə edilməsində, əmək məhsuldarlığının və rentabelliliyin yüksəldilməsində daha yüksək nəticələr əldə edilə bilər.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsinin mühüm istiqamətini təşkil edən istehsalın intensivləşdirilməsi əslində aqrar sahənin davamlı inkişafının təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Kənd təsərrüfatı istehsalının intensivləşdirilməsi ilk növbədə mütərəqqi texnologiyaların tətbiqini özündə əks etdirir. Kənd təsərrüfatında mütərəqqi texnologiyalar əsas etibarilə elit toxumçuluq sisteminin yaradılması və cins mal-qaranın ölkəyə gətirilib yayılması ilə həyata keçirilməlidir. Məhz bu yolla kənd təsərrüfatında

məhsuldarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə nail olmaq mümkündür [1,2].

Respublikamızda dövlət tərəfindən aqrar sahədə həyata keçirilən tədbirlər və həmçinin mövcud olan əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etmək kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasına, səmərəli istehsal-iqtisadi əlaqələrinin gürulmasına, ixrac potensialına, əhali gəlirlərinin yüksəldilməsinə, xüsusilə də kənd və şəhər əhalisinin həyat tərzinin tarazlaşdırılmasına imkan yaradacaqdır.

Kənd təsərrüfatı istehsalının əsasını təşkil edən təbii-ekoloji resursların (torpaq, iqlim-hava, su) qorunması və əhalinin təhlükəsiz ərzaqlarla etibarlı təminatı məhz intensiv inkişaf ilə tamamlanmalıdır. Əks təqdirdə, təbii resursların intensiv istismarı prosesində ekoloji standartların gözlənilməməsi, torpağın təbii-ekoloji keyfiyyətinin itirilməsi, zəhərlənmiş torpaqlarda keyfiyyətsiz və ekoloji cəhətdən təhlükəli məhsulların istehsalının nəticəsi sağlamlığın pozulmasına səbəb olur, cəmiyyətdə çox ciddi sosial-iqtisadi deqradasiya yaradır, belə ki, uzun ilər boyu onun aradan qaldırılmasına tələb olunan xərcləri aqrar sahədən əldə edilən gəlirlər belə qarşılaya bilməz.

Aqrar istehsalın təşkilinin intensiv formasının rəqabətə davamlı məhsula istiqamətlənməsi və aqrar iqtisadi fəaliyyətin sosial səmərəli olması dayanıqlı inkişafın əsasını təşkil edir. Həmçinin regional iqtisadi potensialın səmərəli istifadəsi rəqabət qabiliyyətli bazarın idarə edilməsi mexanizminin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayır. Bunun üçün dövlətin birbaşa himayəsi ilə stimullaşdırıcı iqtisadi vasitələrin işə salınması, regionlarda həyata keçirilən tədbirlərin gələcək nəticələrinin proqnozlaşdırılması aqrar sahədə səmərəli iqtisadi fəaliyyətin dayanıqlı inkişafın əsasını təşkil edir. Araşdırmalara görə, bu gün aqrar sahənin iqtisadi potensialından səmərəli istifadə olunmasında investisiya imkanları olduqca çoxdur. Bütün irili-xırdalı aqrar investisiya layihələrində sosial səmərəliliyin prioritetliyi gözlənilməklə, aqrar sahənin rentabelliliyini və rəqabət qabiliyyətliliyini təmin edəcəkdir. Aqrar istehsalın ümumcəmiyyət səviyyəsində səmərəliliyi aqrar fəaliyyətin nəticəsində etibarlı ərzaq təminatının əsasını təşkil edən faktorla daxili istehsal hesabına yüksək qidalanma standartları miqyasında özünü təminatmə dərəcəsi ilə xarakter-

zə olunur. İstənilən əlverişsiz geosi-yasi şərait xaricdən ərzaq məhsullarının alınmasında baş verə biləcək hər hansı sərt maneələr əhalinin ərzaq təchizatının pozulmasına səbəb olmamalıdır, belə ki, ölkənin daxili aqrar-ərzaq potensialının reallaşdırılması hesabına özünü təmin etmənin elə bir real səviyyəsinə nail olunmalıdır ki, ərzaq təminatına xarici bazaradakı konyuktur dəyişiklikləri ciddi təsir edə bilməsin. Bu baxımdan mükəmməl aqrar strukturun formalaşdırılması çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bütövlükdə kənd təsərrüfatı istehsalının strukturu elə qurulmalıdır ki, ölkənin mövcud torpaq fondundan, əmək ehtiyatlarından, təbii iqlim şəraitindən səmərəli istifadə etmək imkanı üçün tam şərait yaradılmış olsun.

Aqrar sahənin təşkilində struktur amili. Hal-hazırda aqrar siyasətin ən aktual məsələlərindən biri də aqrar strukturun təkmilləşdirilməsi, onun etibarlı ərzaq təminatı tələblərinə adekvat olmasıdır. Çünki, aqrar istehsalın səmərəli təşkili üçün ilk əvvəl aqrar strukturunun səmərəli təşkili vacibdir. Əks halda istehsalın intensiv inkişafına yönəldilmiş bütün tədbirlər gözlənilən nəticələri verməyə bilər. Aqrar struktur siyasətində daxili tələbatı və ölkənin dünya aqrar bazarında mal mübadiləsini təmin edə biləcək aqrar istehsal sahələrinin intensiv inkişafı aqrar regionların müqayisəli üstünlüyünə əsaslanır. Aydın ki, bütün aqrar regionlarda hər hansı bir ərzaq məhsulu eyni dərəcədə yüksək məhsuldarlığa malik ola bilməz. Ona görə məhz regionu hansı məhsul daha çox məhsuldardırsa həmin məhsula görə ixtisaslaşdırmaq lazımdır. Deməli aqrar istehsalın səmərəli təşkilində *regional ixtisaslaşma* aqrar strukturun təkmilləşdirilməsi ilə regionların potensialından daha çox məqsədyönlü istifadə etməyə, istehsala sərf edilən maddi və maliyyə resurslara qənaət edilməsinə, yeni texnika və texnologiyaların daha da gərilirliyinə, məhsulun keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsinə geniş imkan yaradır, və istehsalın rəqabətə davamlılığı artırır. Bu da məhsulun həm daxili və həm də xarici bazarlarda rəqabət imkanlarını artırır. Son nəticədə həm aqrar istehsalın dayanıqlığı təmin edilmiş olur, həm də eyni zamanda etibarlı ərzaq təminatının da dayanıqlı özülləri yaradılmış olur. Ərzaq təminatının dayanıqlığı həmçinin regionun ixtisaslaşma imkanlarını önə çəkməklə strateji əhəmiyyətli ərzaq məhsullarının istehsalı əsasında aqrar strukturun yenidən qurulmasını şərtləndirir. Aydın məsələdir ki, əgər hər hansı bir məhsulu istehsal etmək çətin başa gəlsə, həmçinin bu və ya digər səbəblərdən məhsulun maya dəyəri çox yüksək, keyfiyyəti isə aşağı olarsa, bu zaman heç bir iqtisadi səmərəlilikdən söhbət gedə bilməz. Həm də

məhsulun istehsalı iqtisadi cəhətdən səmərəli deyilsə, onda heç kim bu tip istehsalla məşğul olmayacaq¹.

Aqrar-ərzaq istehsal strukturunda heyvandarlıq və bitkiçilik iki əsas böyük sahə olmaqla, bu sahələrin intensiv inkişafının təmin edilməsi etibarlı ərzaq təminatı baxımından ərzaq strategiyasında mühüm yer tutur. Onların intensiv inkişafının səmərəliliyi, yəni maddi və maliyyə resurslarının sərf edilməsinin daha yüksək sosial-iqtisadi səmərə verməsi üçün bu sahələr arasında maliyyə-təsərrüfat əlaqələri düzgün qurulmalı, onlar arasında təbii ehtiyatlar optimal bölüşdürülməlidir.

Bitkiçilik və heyvandarlığın inkişafında torpaq resurslarından səmərəli istifadə. Ümumiyyətlə, bitkiçilik və heyvandarlıq sahələrinin təşkilində və mövcudluğunda torpaq, həmçinin digər istehsal faktorları su və hava-iqlim şəraiti mühüm rol oynayır. Lakin bu ehtiyatlardan istifadə şəraiti və məhsuldarlıq imkanları ölkəmizdə heç də ürəkaçan deyildir. Ona görə də onların bitkiçilik və heyvandarlıq sahələri arasında ədalətli nisbətdə istifadəsi, həmçinin bu sahələrin ərzaq təhlükəsizliyi mənafeyindən özlərinin səmərəli strukturunun qurulması çox vacib məsələdir. Adətən bu problemlər bir sahənin ekstensiv inkişafı hesabına əlavə torpaq sahələrinin cəlb edilməsi nəticəsində digər sahələrdə torpaq qıtlığı yaranması ilə başlayır. Məsələn, əkinçiliyin ekstensiv inkişafının nəticəsi otlaq və biçənəklərin, qışlaqların əkin dövrünə cəlb edilməsi heyvandarlığın inkişafında ciddi problem yaradır. Həmçinin də, heyvandarlıqda ekstensiv inkişafının üstünlük təşkil etməsi əkin sahələrinin, o cümlədən heyvandarlığın yem bazasını təşkil edən yem bitkilərinin azalmasına səbəb ola bilər.

Heyvandarlığın ekstensiv inkişafı isə məhdud olan otlaqların, biçənəklərin normativdən çox yüklənməsinə səbəb olmaqla onların sıradan çıxması, məhsuldarlığının azalması kimi ekoloji problemlərə yol açır. Bu da təbii yem bazasını daraltmaqla, heyvandarlığın inkişafına ciddi mane olur. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda heyvandarlıqda istehsalın təşkilində istər təbii otlarlarda, istərsə də yem bitkilərinin əkini sahəsində heyvandarlığın yem bazasının zəifliyi ən aktual problemdir. Heyvandarlıq və bitkiçilik arasındakı maddi-torpaq resurslarının istifadəsindəki problemlərin həlli hər iki sahənin intensiv inkişafı ilə mümkündür.

Aqrar sahənin özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ixtisaslaşdırılmış torpaq, maddi-texniki resurslar bazarlarının yaradılması və inkişafına dövlət tərəfindən təşkilati, texniki və iqtisadi yardımların göstərilməsi bu dövrdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edə bilər. Kənd təsərrüfatı məhsulları

istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi aqrar bölmədə daha üstün sahələrin müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Aqrar bölmədə prioritet sahələrin müəyyənləşdirilməsi ilk növbədə müqayisəli üstünlüklərin qiymətləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna uyğun olaraq qeyd etmək olar ki, aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi və yardımları kənd təsərrüfatı istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin artmasına mühüm təsir göstərə bilər.

NƏTİCƏ. Bu məqsədlə, respublikamızda aqrar sahənin hazırki inkişaf mərhələsində mövcud olan istehsal potensialından daha dolğun istifadə

etmək, aqrar bölmədə əldə edilmiş müsbət meylləri möhkəmləndirmək və daha da inkişaf etdirmək, sosial iqtisadi inkişafın daha da sürətləndirilməsinə yönəldilən və kompleks tədbirləri nəzərdə tutan təkmilləşdirilmiş məqsədli proqramların hazırlanması vacib məsələlərdəndir. Belə ki, kənd təsərrüfatı qurumlarında qiymət mexanizmi belə elə tənzimlənməlidir ki, onun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri aqrar sahənin bütün bölmələrində məhsul istehsalının artmasına, istehsalın potensialının səmərəliliyinin təmin olunmasına şərait yaratsın.

ƏDƏBİYYAT

1. Aliyev İ.H. "Qloballaşma şəraitində aqrar sahənin dayanıqlı inkişafının təmin olunmasının sosial-iqtisadi problemləri", Bakı: 2008.
2. İbrahimov İ.H. "Azərbaycanda Aqrar islahatlar, ixrac potensialının artırılması və investisiya imkanları" "Aqrar islahatlar, nəticələr, problemlər" mövzusunda Beynəlxalq Konfrans materialları. Bakı: 2001, 36...41 s.
3. Булатов А.С. Экономика. М.:1997г., 785 с.

Эффективная организация производства и интенсивное направление развития потенциала аграрного сектора

Докторант ГГУ, Ш.К. Гасанова, Р. Р.Ибрагимова

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *интенсивное развитие, эффективная аграрная структура, сравнительные преимущества, региональные специализации отношений.*

В статье производственного потенциала роли аграрного сектора в повышении экономической эффективности организации определила направление интенсивного развития. Следует отметить, что интенсивное развитие новых методов и технологий в сельском хозяйстве, самые последние разработки научно-технических достижений, инноваций, методов управления, а также структурных и сравнительных преимуществ в области сельского хозяйства, эффективное использование времени в результате введения высокого уровня эффективности достигается. Это служит для повышения экономической эффективности производства.

The intensive development of direction of efficient organization potential of production in agricultural sector

GDU's doctoral student, Sh. K. Hasanova and doctoral student, R.R. Ibrahimova

SUMMARY

Key words: *intensive development, efficient agrarian structure, the comparative advantages of regional specialization connections*

The article of the production potential of the agricultural sector's role in improving the economic efficiency of the organization determined the direction of intensive development. It is noted that the intensive development of new techniques and technologies in the agricultural sector, the most recent of development of scientific and technical achievements, innovation, management methods, as well as structural and comparative advantage in agriculture, efficient use of time as a result of the introduction of a high level of efficiency is achieved. This serves to increase the economic efficiency of production.